

РУМЕН СТОЯНОВ ПО СХОДСТВО

chitanka.info

След „Сто години самота“ с шеметна бързина се изсипа такава огромна книжнина за Габриел Гарсия Маркес, че да се пише за него стана трудно. Критици, езиковеди, писатели, поети, философи, социолози, естети, психоаналитици обърнаха налице и наопаки почти буква по буква тая книга, която на много езици стигаше до милиони хора, и те откриваха в нея истини за себе си и за света, в който живеят. Само Варгас Лъоса, сега председател на международния ПЕН-клуб, отдели от времето за своите произведения, поставяни между най-добрите в Латиноамерика, за да посвети (с надслов „Историята на едно самоубийство“) 666 страници за човека, който даде плът на Макондо и Буендиовци. Тъй че едва ли е пропуснат въпрос от творчеството на Маркес, който да не е засяган поне от няколко гледища. А и невероятната красота на Маркесовия слог, както при всяка великолепна поезия — защото всъщност неговата поезия е именно това, и познавачи отдавна направиха разбор на стихосложението в откъси на „Сто години самота“, — от само себе си обезсмисля еднакво и възторжени отзиви, и свръхначетени изследвания, защото ги кара да изглеждат опростителски.

Аз бих искал да кажа няколко думи не за вече всеизвестните достойнства на Маркесовото художествено дело, които го превърнаха в любим писател и на българина, а защо намери такъв необичайно дълбок и траен отзвук тъкмо у нас. Подобен подход към „случая Маркес“ ни най-малко не означава, че се пренебрегва неговото изключително майсторство, а е опит да бъде обхванато и с онези му черти, без които никога не бихме стигнали до задоволителен отговор защо колумбийски романи и разкази упражнят чувствително въздействие в България. Ще започна със заключението: по сходство. Че е така, най-убедително личи от съпоставката с начина, по който „Сто години самота“ бе посрещната в Западна Европа, където предизвика също необикновено впечатление, но поради обратни причини: поради разлика.

Когато се появи тази книга в западноевропейските страни, там, общо взето, усилено се говореше за криза в романа. Творбата на Маркес красноречиво посочи един от изходите, и то латиноамерикански, да бъде превъзможната кризата. В действителност нямаше криза изобщо, но понеже буржоазна Европа е свикнала да служи за мерило на света, представяше собственото си положение като

общовалидно. У нас нямаше такова противопоставяне, защото нашият роман не беше, нито е в кризисно състояние: още е млад, с неизчерпани възможности. (Нека припомним, че испанският роман на романите „Дон Кихот“ излиза — първа част — през 1605 година.) Книгите на Маркес, начело със „Сто години самота“, съвпаднаха с едно възходящо, обновителско развитие на разказните форми у нас и те го подкрепиха, смея да кажа, обогатиха, а не му се противопоставиха.

В една Франция, синоним на Западна Европа, съвременната белетристика, тласкана от определени предпоставки, страда, повече или по-малко, от крайно интелектуализиране, от изсушаване, от камерност, стигаща понякога до будоарност. Няма я улицата, няма я тълпата, няма епичност, а има умозрителност, безплодно формотърсачество, има умора — а не патос, — въртене в затворен кръг, лишен от живителни сокове. (Достатъчно е да споменем къде се озова тъй нареченият „нов роман“.) „Сто години самота“ спечели френския читател поради разлика: с буйната си земност, с неукротимата си жизненост, каквато бликаше някога от един Рабле. Не са нужни доказателства, че същите тия основни качества на Маркесовото повествование срещнаха в нашата литература не противоположност, а съзвучие. Ако западноевропейецът се увлича по Маркес именно от онова, което понастоящем отсъства в неговата родна литература — първичност, земност, приемственост от народното творчество, — то българинът намира в негово лице блестящо потвърждение — различно и тъй близко — на онова, което отвинаги и до ден-дневен властвува в националната му книжнина: първичност, земност, приемственост от народното творчество.

Маркес обобщи на най-високо равнище успехите на латиноамериканските писатели в изграждането на собствени, национални устои. С този свой белег творчеството му отново получи покритие с онова, което се извършва в нашата проза: засилващ се интерес към националното ни своеобразие. И тук отново изпъква разликата спрямо начина, по който се откликна на неговите произведения в Западна Европа, защото там писателското внимание сега не е съзнателно отправено в същата или в подобна степен към националните стожери. Един западноевропейски Николай Хайтов,

един Йордан Радичков е невъзможен, невъзможен е и един Роа Бастос, един Хорхе Енрике Адоум.

И друго разподобяване в преценката на Маркесовите книги минава по вододела различие-сходство. Както нерядко се случва с големия творец — заради общозначимостта на стореното от него, — и за колумбийския разказвач са изричани всякакви, даже взаимно изключващи се мнения. На Запад мнозина, самостоятелно или повлияни, приветствуваха у Маркес най-вече митотвореца, царя на пищното въображение, господаря на формата, която отлично може да бъде отъждествявана с многосъставни теоретически разработки за повествователни структури, кръгове, плоскости, спирали. Без да подминаваме художествените му победи, а чрез тях ние обикнахме у Маркес дейното му човеколюбие и обществена обвързаност, искрената и последователна отговорност пред нашето сложно съвремие.

Би могло да се изреждат още доводи, които да онагледят твърдението, че Маркесовото дело бе прието у нас тъй радушно поради сходство. Но в крайна сметка всички те се свеждат до многобройните същностни прилики между България и Латиноамерика. Прилики, които ние тепърва трябва да разкриваме, защото никога не сме се замисляли над тях, защото въпреки растящото ни запознаване с латиноамериканската култура ние все още я виждаме — поради недостатъчно проникателно навлизане в нея и поради омаята, в която ни потопява — единствено в нейните многобройни и безспорни отлики с нашата. Или пък я възприемаме сама за себе си като част от далечна и все още смътна за нас вселена, предлагаща ни неизвестни, щедри, изумителни кръгозори. Приликите ни с Латиноамерика изискват отделно и обстойно проучване и тук ще се ограничим — при това съзнавайки неизбежната опасност от опростителство — да наведем към няколко от тях, възлови, за да подскажем, че в творчеството на Маркес трябва да оценяваме наред с онова, което го дели от нашите писатели, и онова, което го родее с тях. И че трябва да долавяме това наше родство въобще с латиноамериканската литература по простата причина, че то съществува благодарение на твърде сходни исторически, стопански, политически, културни процеси, които макар и протекли напълно поотделно, са определили и немалко техни допирни точки. Преведените на български произведения от латиноамерикански писатели правят лесно доказуемо горното

становище. Нима българинът Емилиян Станев не черпи — посвоему — сили от старобългарското слово така, както и гватемалецът Мигел Анхел Астуриас — посвоему — продължава безвъзвратно прелистените страници на предшествениците си майя-киче? Случайно съвпадение ли е това? Защо не е характерно за днешните западноевропейски писатели? Кой от тях са така здраво, така творчески вкопани в народните съкровищници на своите страни, както българските и латиноамериканските? Случайно ли излязоха — с малки разлики в годините, без никаква взаимозависимост помежду си — „Объркани записки“ на Ивайло Петров и „Педро Парамо“ на Хуан Рулфо или „Барабаните бият за Ранкас“ на Мануел Скорса? На пръв поглед различни, но в дълбочините си близки корени дават сродни плодове. Изконно българското „Време разделно“ на Антон Дончев се оказва много по-непосредствено близко до латиноамериканската романистика, отколкото до западноевропейската.

Ако продължим горното сравнение със Западна Европа, ще отбележим, че там общественото развитие е следвало, грубо казано, своя естествен исторически ход, без прескачания и относително праволинеен и равномерен, както никъде другаде. А в България и в Латиноамерика то е било насилствено прекъсвано, отклонявано и задържано от вековни чужди владичества, което води до преломни трусове в базисните и надстроечните явления, трусове, предизвикали последиците от различни обществено-исторически формации. Закъснялото откривателство на Хосе Аркадио Буендия, който в един божи ден тържествено оповестява пред изумените си домашни, че земята е кръгла като портокал, ни е по-близко, отколкото напредъкът на рано осъществената буржоазна и промишлена революция в Англия или Холандия. И в България, и в Латиноамерика наблюдаваме неща, които поради своята невъзможност другаде вероятно изглеждат някакъв исторически парадокс, но парадокс, изтъкан от самите техни действителности, които ги сближават, в случая — литературно. Нека приведем само факта, че и в България, и в Латиноамерика при различни условия, съставки, съотношения, взаимодействия, е налице немислимото за Западна Европа разкъсване, разсичане на местната култура от чужда. Оттук тръгват онзи ред особености на българската и латиноамериканската култура, които поставят в еднаква плоскост множество търсения на създаващите ги народи: за късното сегашно и

същевременно някога ранно излизане на световната арена, за догонване на отишлите по-напред народи, за преосмисляне на собственото разнопластово минало, за общуването с другите култури, за приемствеността в националното, за отношенията между неговите стари и нови дялове, изискващи значителна част от духовната енергия да бъде погълщана за преодоляване, доколкото е възможно и необходимо, на разрива между собствената древна и съвременна култура, и така нататък. Всичко това в Западна Европа е подведено под друг знаменател. Четиринадесети и двадесети век в нашата и в латиноамериканската култура са преплетени го начин, който ги оприличава помежду им и ги разграничава от западноевропейската. Ние изтръгваме от забравата, тълкуваме, усвояваме, разпространяваме, залагаме в сегашните си и бъдещи постижения нашето тракийско, прабългарско, старобългарско наследство така, както постъпват с доколумбовските традиции мексиканците, колумбийците, перуанците. Ние отвоюваме „изгубеното време“ по път, който много наподобява латиноамериканския — или обратното, — обаче противостои на западноевропейския, защото и в Стара планина, и в Андите, и в Мизия, и в Анауак времето се е движило по други закони, благодарение на които народното творчество, народното въображение са тъй богати — и най-важното живи и плодотворни до наши дни. И в Латиноамерика, и в България националното в изящната словесност заема водещо място, докато в западноевропейската то е стеснено от наднационалното, „космополитното“. И пак поради „фактора прекъсване“ и в България, и в обширни области на Латиноамерика съществува древна държавническа традиция и въпреки това държавата е млада, както стари и едновременно млади са самите народи и техните култури. Колко и какви последствия произлизат само от това обстоятелство, е пределно ясно, за да ги изброяваме и извличаме допълнителни съпоставки. За добро или за лошо, нашата душевна и умствена нагласа в края на краищата стои по-близо до латиноамериканската емоционалност, отколкото до западнияската рационалност. Затова дарбата на Маркес помогна на западноевропейеца да проумее по-отчетливо латиноамериканеца, а ние — да огледаме по-добре нашето неотдавнашно минало, а чрез него и себе си.

Румен Стоянов

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.